

of the Neoliberal Order. 24. april 2007, Stockholm, Švedska, 2007, 1–27.

GEERTZ, Clifford: *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books, 1973.

HALTER, Marilyn: *Shopping for Identity: The Market of Ethnicity*. New York: Schocken Books, 2000.

OXFORD Advanced Learner's Dictionary. Oxford: Oxford University, 2000.

http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/monitoring/media_reports/1381254.stm, 20. 7. 2007.

Datum prejema članka v uredništvo: 14. 8. 2007.

Drugi članki ali sestavki / 1,25

Simona Šuler Pandev in Martina Piko Rustia

RAZSTAVA O JAKOBU ŠPICARJU (1884–1970)¹

Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika, Ravne
na Koroškem in Regionalni center Rož, Šentjakob v Rožu

Jakob Špicar, »živ, neugnan vrelec ljudske dramatike«

Naslov Jakob Špicar, »živ, neugnan vrelec ljudske dramatike« zajema vso širino in veličino njegovega dela, ki smo ga želeli predstaviti z razstavo in s prireditvijo v Koroški osrednji knjižnici dr. Franca Sušnika na Ravnah na Koroškem, ki hrani del njegove bogate zapuščine. Dr. Franc Sušnik, prvi ravnatelj knjižnice, se je v sedemdesetih letih 20. stoletja zelo zavzemal za pridobitev njegove zapuščine, saj je Špicarja poznal in je vedel, kakšno bogato gradivo se skriva v njej.

Ideja o predstavitvi Špicarjevega dela in življenja se je porodila že leta 2004, ob 120-letnici njegovega rojstva. Zaradi drugih večjih projektov domoznanskega oddelka nam takrat te obletnice ni uspelo obeležiti. Želja in interes pa nista zamrla, saj rokopisni oddelek hrani njegovo rokopisno in slikovno gradivo. Ideja je tudi v skladu s posebno skrbjo Koroške osrednje knjižnice, ki jo že ves čas namenja ohranjanju koroške pisne dediščine. Leta 2006 smo se prijavi na občinski razpis in prejeli nekaj sredstev, nekaj pa smo prispevali sami. Z razstavo in izdajo zbirke oziroma brošure smo javnosti želeli predstaviti posebne zbirke naše knjižnice, predvsem pa pri nas manj znane avtorja. S tem smo poskrbeli tako za promocijo knjižnice kot celotne Koroške in sodelovali s kulturnimi institucijami v Sloveniji in na avstrijskem Koroškem.

Jakoba Špicarja je kot »živ, neugnan vrelec ljudske dramatike« označil dr. Niko Kuret, ko mu je leta 1970 napisal zadnje besede v njegov spomin. Jakob Špicar, koroški Slovenec, se je rodil leta 1884 v Skočidolu v Zgornjem Rožu. V rojstnem kraju začeto šolanje je nadaljeval v Beljaku in Celovcu. V celovškem marijani-

šču je napisal prvo igrice. Službena pot ga je vodila poobčinskih in sodniških službah po Koroškem, kjer je s svojim kulturnim udejstvovanjem povsod puščal pozitivne sledi. V Podravljah je ustanovil društvo »Sloga« in obnovil tradicijo slovenskih ljudskih iger na Koroškem. Pisal je enodejanke in drame. Pot ga je vodila v Ljubljano, kjer je nekaj časa delal v odvetniški pisarni, nato pa se je preselil na Jesenice in pozneje v Radovljico. Tam je uspešno vodil sokolski oder in pisal predvsem v koroške časopise (*Mir*, *Mladi rod*), pozneje pa je objavljal tudi v drugih naprednih slovenskih časopisih. Poročil se je s Šuštarčevo Marico, vneta igralko in režiserko, ki mu je stala ob strani tudi pri njegovem dramskem delu. Pred približno sto leti je po Sketovi povesti dramatisiral Miklovo Zalo, ki je bila prvič uprizorjena leta 1909 na Jesenicah. S tem se je njegova ustvarjalnost šele začela. Na njegovo pobudo so na Jesenicah ustanovili gledališko društvo, ki mu je predsedoval in bil od leta 1912 njegov častni član. Kot pravi Kuret, je hoté ustvarjal ljudsko in narodno dramatiko. Vseh njegovih iger je vsaj osemdeset, igrali so jih okoli petdeset. Le nekaj jih je natisnil, druge so se širile v prepisih. Dr. Reginald Vospornik, nekdanji dolgoletni ravnatelj celovške Slovenske gimnazije, je ob odprtju razstave dejal, da je Špicar »v kritičnih in odločilnih trenutkih zgodovine usmerjal svojo tvorno moč na Koroško«.

Leta 1941 se je v zadnjem trenutku pred gestapom umaknil v Ljubljano. V februarju 1942 so ga zaprli Italijani in določen je bil za deportacijo v Italijo. Zaradi bolezni se to na srečo ni zgodilo.

Na razstavi smo predstavili njegova originalna dela, rokopise in osebne dokumente. V biografskem sklopu je bil prikazan lik Jakoba Špicarja kot neutrudnega snovalca dramskih iger, dramatika, igralca in trdnega koroškega Slovenca. V svojem življenju je moral zaradi svojega domoljubja, svobodnih misli in naprednih idej večkrat bojevati trd boj.

V središče razstave je bila postavljena njegova dramatisacija Sketove *Miklove Zale*, katere rokopis ter nekaj drobcev njenih številnih uprizoritev hrani Koroška osrednja knjižnica. Predstavljeni so bili tudi številni rokopisi drugih dramatisacij, predvsem

¹ Avtorica prvega dela prispevka z naslovom Jakob Špicar, »živ, neugnan vrelec ljudske dramatike« je avtorica razstave Simona Šuler Pandev iz Koroške osrednje knjižnice dr. Franca Sušnika na Ravnah na Koroškem, drugi del z naslovom Špicarjeva dramatisacija Miklove Zale, »Ugnan« vrelec ljudske dramatike? pa je napisala mag. Martina Piko Rustia iz Narodopisnega inštituta Urban Jarnik v Celovcu.

tistih s koroško tematiko (Drabosenjak, K luči!, Hema Krška, Osojski spokornik, Kralj Matjaž, V Korotan!). Na ogled so bile tudi številne knjižne izdaje *Miklove Zale*, korespondenca, letaki in dokumenti, ki vabijo na uprizoritve njegovih dramtizacij, osebni dokumenti in gradivo o njegovem življenju in delu.

K posredovanju zapuščine Koroški osrednji knjižnici je v sedemdesetih letih 20. stoletja največ pripomogla Špicarjeva vnučinja, ga. Mirjana Vevar iz Mežice. Prav tako nam je ob razstavi priskočila na pomoč s številnimi informacijami in posredovanjem fotografskega gradiva iz družinskih albumov.

Ob odprtju je mag. Štefan Vevar iz Gledališkega muzeja v Ljubljani predstavil dramsko delo Jakoba Špicarja in njegov pomen za slovensko dramatiko, mag. Martina Piko Rustia, etnologinja Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik iz Celovca se je osredotočila na razlago mita o Miklovi Zali, Nužej Tolmajer, predsednik Narodopisnega društva Urban Jarnik iz Celovca pa je spregovoril o radijskih igrah, ki so se ohranile na slovenskem radiu v Celovcu, in povezanosti Špicarja z zamejskimi Slovenci. Dr. Reginald Vospernik je obujal osebne spomine na Špicarja in sodelovanje z njim. Prireditve so se udeležili tudi Špicarjevi še živeči sorodniki.

Ker je za Koroško osrednjo knjižnico velikega pomena obnovev nekoč zelo tvornega sodelovanja s koroškimi Slovenci onstran meje, smo s Slovenskim narodopisnim inštitutom Urban Jarnik iz Celovca junija 2007 razstavo postavili tudi v Regionalnem centru Rož v Šentjakobu v Rožu, tako rekoč na tleh, kjer se dogaja zgodba o Miklovi Zali. Poleg treh že omenjenih prirediteljev sta pri postavitvi sodelovala še domače Slovensko prosvetno društvo »Rož« in pobuda »Iniciativa – Miklova Zala – Initiativ«.

Špicarjeva dramtizacija Miklove Zale, »ugnan« vrelec ljudske dramatike?

Povest in igra o Miklovi Zali sta Slovence – predvsem še koroške – spremljali skozi celotno 20. stoletje. Jaka Špicar je dramtizacijo Miklove Zale končal leta 1908. Krstna predstava je bila leta 1909 na Jesenicah, v Celovcu so jo prvič uprizorili leta 1911. V *Koledarju slovenske Koroške* za leto 1959 beremo, da je društvo na Brnci kot prvo društvo uprizorilo Špicarjevo Miklovo Zalo že leta 1908, in sicer še po njegovem rokopisu.

Miklova Zala je zaživela z Jakobom Sketom, ki je leta 1884 v *Mohorjevih večernicah* izdal daljšo povest iz turških časov, v kateri ima glavno vlogo Miklova Zala, koroško dekle, ki jo Turki odvedejo v suženjstvo. Vendar najdemo prve zapise o pripovedih o Turkih v Rožu in Miklovi Zali že leta 1843, zapisal pa jih je Matija Majar Ziljski v Hermanovi *Zgodovini kneževine Koroške*. V svoji diplomski nalogi o kulturnozgodovinskem pomenu Miklove Zale je Magdalena Inzko zapisala, da je s Sketovo ljudsko povestjo lik Miklove Zale postal vseslovenski.

Najmočneje pa je lik Miklove Zale oblikovala Špicarjeva dramtizacija Sketove povesti: Miklova Zala je s Špicarjem postala mit, kot simbol upornosti in vztrajnosti ter ljubezni do naroda in vere pa je koroške Slovence spremljala v najtežjih časih. Maja Haderlap v svoji razpravi o koroškem gledališču ugotavlja, da so na Koroškem Miklovo Zalo uprizarjali vedno tedaj, ko so bili

Jakob Špicar (1884–1970).

Fototeka Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik Celovec

koroški Slovenci izpostavljeni močnejšemu nemškonacionalnemu pritisku in se jim je zdelo primerno poseči po izročilu, da bi okrepili nacionalno in kolektivno zavest slovenskega prebivalstva. Igra o Miklovi Zali v dramtizaciji Jake Špicarja je na Koroškem doživela mnogo uprizoritev, večkrat so jo igrali prav na zgodovinskih tleh v Svatnah. Špicar je v igro vpletel tudi narodopisni element rožanske »ohceti«, na kateri svatje pojejo domače ljudske pesmi.

Po drugi svetovni vojni je povest o Miklovi Zali doživela nove interpretacije. Uveljavila se je predvsem dramtizacija Frana Žižka, ki je dogajanje postavil v čas kmečkih puntov. Miklova Zala se v Žižkovi dramtizaciji po begu iz ujetništva, potem ko odkrije Mirkovo nezvestobo, ne poroči z njim, temveč s hlapcem Davorinom. V dogajanje je Žižek vključil tudi narodopisna elementa ziljskega števhanja in prvega reja pod lipo. Žižkovo priredbo Miklove Zale so po drugi svetovni vojni na Koroškem igrali v več krajih, ponovno pa leta 1973 v Šentjakobu v Rožu. Tudi Špicarjeva Miklova Zala je po drugi svetovni vojni dožive-

la vrsto uprizoritev, predvsem v Šentjakobu in Svatnah. Pomemben mejnik je bilo leto 1962, ko so Miklovo Zalo ob navzočnosti Jake Špicarja in v režiji župnika Vinka Zaletela uprizorili v celovškem Mestnem gledališču. Predstavo je osmega decembra 1962 organizirala Krščanska kulturna zveza. To je bil tudi prvi gledališki praznik, ki ga od takrat vsako leto v Mestnem gledališču v Celovcu obeležujejo 8. decembra.

Nov mejnik je bilo leto 1987, ko je Slovenska prosvetna zveza pripravila projekt Miklova Zala 87 in z njim poudarila anti-semitske prvine v Sketovi zgodbi. Projekt je nastal na podlagi Špicarjeve dramatizacije Miklove Zale, ki pa sta ji Bruno Hartman in Janko Messner z vmesnimi songi skušala dati nov izraz. Po demitizaciji glavne junakinje Miklova Zala ni več nosilka tradicionalnih verskih in narodnih vrednot koroških Slovencev, Špicarjeva dramatizacija pa je za vedno obležala v predalih.

Jakob Špicar je poleg Miklove Zale napisal še 80 dramskih del, pripravljal pa je tudi radijske igre. Slovenski spored avstrijske radiotelevizije (ORF) v Celovcu je Slovenskemu narodopisnemu inštitutu Urban Jarnik izročil zvočne posnetke Špicarjevih iger, posnetih od leta 1955. V režiji Janka Janežiča so Šentjakobčani leta 1955 za radio posneli igro Dva koroška pesnika, Miha Andreaš in Andrej Šuster Drabosnjak (narodopisna zvočna slika). Ponovitve igre so predvajali v letih 1956, 1968, 1975 in 1982. Pri Janežičevih na Lešah so Šentjakobčani leta 1955 posneli tudi zabavno igro Na verbe (prizor za radio). Radijska igra o Miklovi Zali in igra Osojski spokornik sta v arhivu Slovenskega sporeda ORF shranjeni brez podatkov o izvajalcih in letih snemanja.

V arhivu Krščanske kulturne zveze so v zapuščini župnika Vinka Zaletela naslednje igre: Pogumni Tonček (pravljica v petih dejanjih), Brez pesmi ni življenja (ljudska spevoigra v treh dejanjih), Drabosenjak (narodna igra v petih dejanjih), Krst (zvočni prizor), Na verbe (prizor za radio), Osojski spokornik (koroška legenda v štirih dejanjih), Skočidolski čebelar, Terice (zvočni prizor v dveh delih) in Vse na elektriko (veseloigra v treh dejanjih). Med uprizoritvami Špicarjevih del po drugi svetovni vojni pa vendar najdemo pretežno le Miklovo Zalo. Igro Drabosenjak so leta 1948 uprizorili v Šentvidu v Podjuni, leta 1959 pa dijaki celovške Slovenske gimnazije.

Krščanska kulturna zveza je po Miklovi Zali ponovno segla leta 1990 z uprizoritvijo kantate Pesem o Miklovi Zali, ki jo je na podlagi besedila Tomaža Holmarja skomponiral Anton Nagele. Krstna izvedba je bila leta 1954 pri Karnerju ob Baškem jezeru, nastopili pa so pevci in solisti iz okolice Baškega jezera. Dirigent je bil skladatelj brat, župnik Matevž Nagele, na klavirju pa je krstno izvedbo spremljal skladatelj sam. Leta 1989 sta pokojni pevovodja in dirigent Lajko Milisavljevič predlagala, da bi omenjeno kantato priredili tudi za orkester, s čimer se je skladatelj Anton Nagele strinjal. Kantato je za orkester priredil prof. Radovan Gobec, krstna izvedba pa je bila leta 1990 v okviru revije Koroška poje. Tomaž Holmar je v kantato vključil bodrilno geslo Živeti hočemo, ki je postalo optimistično geslo za Slovence na Koroškem ob prehodu v 21. stoletje.

Na pobudo Franca Mikla je bila leta 1999 v Svatnah ustanovljena pobuda »Iniciativa – Miklova Zala – Initiativ«, ki razkriva skrivnosti gradišča na Turnah. Po ustnem izročilu in po povesti

o Miklovi Zali je namreč gradišče na Turnah konec 15. stoletja rabilo kot obrambna utrdba in zatočišče pred Turki. Gradišče nad Šentjakobom pa naj bi nanovo zaživel s Prireditvenim centrom Miklova Zala.

Leta 2009 bo 100-letnica prve uprizoritve Špicarjeve Miklove Zale. Vprašanje je, ali bo Miklova Zala lahko takrat ponovno zaživila? Ob ustreznem upoštevanju problematičnosti anti-semitskih vsebin bi Miklova Zala – koroški mit 20. stoletja – v 21. stoletju lahko postala klasika slovenske ljudske dramatike.

Viri in literatura:

Enciklopedija Slovenije, Š–T. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999, 109.

HADERLAP, Maja: *Med kulturo in politiko: slovenska gledališka dejavnost na Koroškem 1946–1976*. Celovec: Drava, 2001.

INZKO, Magdalena: Die kulturhistorische Bedeutung der »Miklova Zala« / Kultur- und geschichtswissenschaftlicher pomen Miklove Zale. (Diplomska naloga) Univerza v Celovcu, 1979.

LEBEN, Andrej: *Med tradicijo in inovacijo: Sodobno slovensko gledališče na Koroškem*. Celovec: Drava, 2004.

Slovenska književnost. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1982, 349.

MAJER, Matia: Volks=Sagen und Volks=Lieder der kärntn. Slovenen, von den Türken=kriegen und dem Könige Mathias Corvin. V: Heinrich Hermann, *Handbuch der Geschichte des Herzogthumes Kärnten*, Bd. I, 1843, 254–278.

Slovenska mladinska dramatika. Maribor: Obzorja, 1998, 127–128.

Slovenski biografski leksikon, 11. zvezek. Ljubljana: 670–671.

Slovenski gledališki leksikon. III. Ljubljana: Knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega 1972, 702–704.

Datum prejema članka v uredništvo: 30. 9. 2007.

